

ІВАННІКОВА ЛЮДМИЛА

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-5082>

IVANNIKOVA LIUDMYLA

a Ph.D. in Philology, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-5082>

Бібліографічний опис:

Іваннікова, Л. (2023) [Рецензія] Супрун-Яремко Н. О. Весільні пісні українців Кубані: фонографічний збірник. Антологія українських народних пісень Кубані. Випуск другий. Львів : Література та мистецтво, 2020. 288 с. *Народна творчість та етнологія*, 1 (397), 105–108.

Ivannikova, L. (2023) [Review] Suprun-Yaremko N. Wedding Songs of the Ukrainians of Kuban: Phonographical Collection. Anthology of Ukrainian Folk Songs of Kuban. 2nd issue. Lviv: Literature and Art, 2020, 288 pp. *Folk Art and Ethnology*, 1 (397), 105–108.

Надія Супрун-Яремко, етномузикологиня, докторка мистецтвознавства, професорка, членкиня Національної спілки композиторів України, дійсна членкиня Наукового товариства імені Шевченка, відома насамперед як кубанознавиця, збирачка, видавчиня і дослідниця народної пісенної творчості українців Кубані та історії фольклористики цього регіону. Це й закономірно, адже сама вона родом з міста Кропоткіна Краснодарського краю. І хоча з кінця 1960-х років Н. Супрун-Яремко постійно проживає в Україні, та все-таки не втратила ні кровного, ні духовного зв'язку зі своєю батьківщиною. Її найвідоміші праці – монографії «Гнат Хоткевич – музикант: музично-теоретичне дослідження» (Рівне, 1997, 280 с.) і «Українці Кубані та їхні пісні» (Київ, 2005, 784 с.), «Колядки і щедрівки Кубані: Фонографічний збірник» (Рівне, 2007, 184 с.), збірник статей «Музикознавчі праці» (Рівне, 2010, 574 с.) та ін.

Протягом 1990–1996 років Н. Супрун-Яремко здійснила десять фольклорних експедицій у 62 станиці історичної Чорноморії, у яких записала понад тисячу українських пісень різних жанрів. Результатом цих експедицій стала серія фонографічних видань «Антологія українських народних пісень Кубані». «Весільні пісні українців Кубані» – другий випуск цієї серії після «Колядок і щедрівок». До нього ввійшло понад 270 пісень, зафіксованих упорядницею спільно з етноорганологом Богданом Яремком у 46 станицях степової частини сучасного Краснодарського краю. Це саме ті козацькі курені, які від 1792 року облаштували колишні запорожці та вихідці з Гетьманщини. Вони принесли із собою

також свої локальні фольклорні традиції, які взаємодіяли впродовж кількох століть, у результаті чого сформувалася унікальна народно-музична традиція українців Кубані, яка суттєво відрізняється від тих, що збереглися на материнській території. Крім того, на її формування значний вплив мали церковні хори, партесний спів, що відчувається і в манері виконання, і в структурі народного багатоголосся. Саме тому, починаючи з кінця ХІХ ст. і до нашого часу, в Україні не згасає інтерес до народних пісень Кубані. Тож рецензований нами збірник, де подано фахове транскрибування й глибокий науковий аналіз пісенного матеріалу, має бути цікавий не лише для науковців, але й для популяризаторів народної культури. Особливу важливість цього видання ми відчуваємо зараз, коли внаслідок повномасштабної агресії РФ проти України ця територія стала недоступною для наших наукових експедицій.

Книга містить передмову, три розділи, що відповідають структурі весільного обряду («Пісні передвесільного етапу (№№ 1–82)», «Пісні весільного етапу (№№ 83–261)» та «Пісні післявесільного етапу (№№ 262–271)»), примітки, покажчик поселень та виконавців, алфавітний покажчик інциптів.

У передмові «Давньокозацьке українсько-кубанське весілля» мовиться про історію заселення українцями узбережжя Кубані, проблему збереження автентичності пісенної традиції в іноетнічному оточенні. Упорядниця зауважує, що основними носіями й берегинями пісенного фонду українців Кубані, зокрема його родинно-обрядового циклу, були й залишаються жінки. І серед тисяч збережених ними пісень Н. Супрун-Яремко найціннішими вважає саме весільні, що вже на той час (кінець ХХ ст.) зберігалися в пасивній пам'яті виконавиць старшого віку. Важливо, що ці виконавиці добре знали не лише музичну, але й ритуальну складову весілля, адже до середини ХХ ст. весілля в Чорномор'ї відбувалося за українською традицією.

Пісні систематизовано згідно з послідовністю ритуальних дій. За мелодичною стилістикою упорядниця поділяє їх на чотири групи:

1) Речитативно-формульний мелостиль. До нього належить половина пісенних зразків, що обслуговують усі етапи весілля; вони становлять перший формульно-обрядовий блок традиційного українсько-кубанського весілля.

2) Кантилений і кантиленно-протяглий стилі, переважно з підголосково-поліфонічною фактурою. Це другий драматично-пісенний блок обрядових пісень про нещасливу жіночу долю у свекрухи.

3) Мішаний стиль: кантиленно-речитативний, речитативно-кантилений, речитативно-кантиленно-протяжний, речитативно-кантилений мелізматичний.

4) Моторно-танцювальний стиль. Це необрядові пісні різних мелодичних стилів.

У передмові подано докладну характеристику пісень, які супроводжують різні етапи весілля та окремі ритуали. Авторка аналізує не лише локальні особливості цього фольклорного жанру, але й індивідуальну манеру співу неординарних виконавиць, зосереджує увагу навіть на окремих унікальних музично-поетичних зразках. Звісно, такий професійний аналіз розрахований передусім на фахівців-етномузикологів. Однак і фольклористи-словесники, і етнологи, і етнолінгвісти знайдуть тут матеріал для своїх праць. Цікаві, зокрема, народні номінації весільних ритуалів, які авторка щедро використовує у своїй передмові (*чаркування, договір (рукобиття), перепій (своди), розглядини, неустойка (компенсація), запросини, поїзд, вечоринка (дівич-вечір), покалачини тощо*), назви та описи весільного печива (*лежень, дивень, борона, перепійця, барило, гребінь*), персонажів весілля (*піддружій*), елементів одягу. Наприклад, *дивень* – це невеликий калач із трьома зв'язаними

зверху червоною стрічкою гілочками, між якими ховали дві ложки; згідно з традицією, його відвозили до молодого.

Упорядниця здійснює порівняльно-текстологічний аналіз різних варіантів пісень, предметом дослідження стала також символіка пісенних текстів і весільних ритуалів. Приміром, у підготовчому етапі весілля Н. Супрун-Яремко виокремлює десять ритуальних дій у супроводі пісень, які варіюються в різних станицях. Це сватання, заручини, вінок, гільце, розплітання коси, запросини, коровай, сирітські весільні пісні, після запросин, дівич-вечір. Основний весільний етап складався із шістнадцяти ритуальних дій: молоду вбирають до вінчання, після вінчання ідуть до молодої, після вінчання в домі молодої, після вінчання ідуть до молодого, весільне застілля в молодого, перепалки за весільним столом, чекають весільного поїзда молодого, весільний поїзд приїжджає до молодої, викуп молодої, подарунки, розподіл короваю, ритуальна вечеря в молодої, молоду виряджають до молодого, молоду везуть до молодого, молоду привезли до молодого. Третій розділ уміщує «понеділкові» та «перезв'янські» пісні й пісні наприкінці весілля.

Найбільше записано пісень, які стосуються ритуальної вечері перед від'їздом молодої до свекрухи (44) та моменту, коли молоду виряджають до молодого (40). Очевидно, така повна збереженість саме цих пісень зумовлена важливим етапом переходу нареченої від одного стану до іншого, заради чого, власне, і відбувався весільний обряд. Про це свідчать і самі тексти пісень, їх символіка та образна система (молода здає своє дівування друзкам або свої ключі матері, ламає верх берези у дворі або садить горіх замість себе, вирушає за гору кременистую, між турки, між татари, звідки повернутися може лише пташкою або квіткою, кинутою на воду тощо). Ці тексти поєднуються з особливо жалібними мелодіями. А те, що в збірнику представлено значну кількість варіантів однієї і тієї самої пісні з різних станиць, засвідчує розквіт фольклорної традиції Кубані у ХХ ст. Так, два пісенні сюжети «Що в батенька та й на одході» та «Куди, доню, собираєшся» мають величезні варіантні гнізда. Справжніми шедеврами можна назвати сирітські весільні пісні, які є варіантами пісень, зафіксованих нами на Чернігівщині, Київщині, Полтавщині та Поділлі.

Оскільки збірник упорядковано за функціональним принципом, то в ньому вміщено не лише обрядові весільні пісні, але й ті, що їх виконують під час застілля, тобто «позавесільні»: родинно-побутові, балади, танцювальні. Тут знаходимо цікаві музично-текстові варіанти таких поширених в Україні пісень, як «Котилася та й ясна зоря з неба» (дошлюбні взаємини козака й дівчини), «Ой приїхав та й Ванічка з поля» (козак їде сватати дівчину), «Як піду я не берегом, лугом» (зсватана дівчина тужить за своїм першим коханням), «Світи, світи, місяцю», «Як зірву я з рожі квітку» (туга за матір'ю, за своїм родом), «Батько мій, батько мій» та «Ой орьол ти, орьол» (про тяжке сімейне життя), «Тече річенька невеличенька» та «Чом ти не прийшов» (балада про доньку-пташку). «Перезв'янські» пісні – це також відомі в Україні жартівливі пісні «Ой там на толчку, на базарі» та «І учора в куми, і сьогодні в куми».

Більшість пісенних зразків тяжіють до народно-музичної традиції Чернігівщини й Полтавщини, тобто історичної Гетьманщини. Серед них знаходимо і власне строкові пісні («А в неділю рано сиве море грало», «Ой журавко, журавко», «Зеленая вишня з-під кореня вийшла», «Ой вийду я на гору» та ін.). Цей малотиповий фольклорний факт уперше зафіксувала Надія Супрун-Яремко на Кубані, і побутує він лише там. Чому ж строкові (наймитські) пісні почали виконувати під час весілля? Можливо, тому, що їх мотиви перегукуються з мотивами весільних пісень: мати виряджає доньку на чужину, де її чекає гірка доля, донька тужить за батьківським домом, за матір'ю, а мати – за донькою. Не виключено,

що причиною такого виконання стала також туга за батьківщиною як за втраченим (покинутим) раєм.

Увесь рецензований нами збірник – це зафіксований пласт весільної народнопісенної культури, яка вже не функціонує в активних формах від середини ХХ ст. Пісні записані від 229 виконавиць, переважна більшість яких на початку 1990-х років мала вік від 60 до 86 років. Цінність видання полягає в тому, що на сьогодні це найповніше наукове видання весільних пісень однієї з найбільших українських етнічних територій. І хоча записів з Кубані є чимало, починаючи з кінця ХІХ ст. (це збірки Якіма Бігдая, Григорія Концевича, Митрофана Дикарева, Миколи Лисенка, Олександра Кошиця, Івана Варавви та ін.), однак вони мають переважно аматорський характер, мелодії записували досить схематично. На відміну від них, збірка Надії Супрун-Яремко містить високоточну транскрипцію живого музичного матеріалу в автентичному виконанні.